مجله علمی سلام
Salam Academic Journal
Journal Homepage: https://www.resaearch.salam.edu.af
سال نهم، دور دوم، شماره ۵، بهار سال ۱۴۰۳ هـ ش

په فقه او قانون کی واجبه وصیت

Mandatory Bequest in Islamic Jurisprudence and Law

DOI: 10.64104/SecondRound.Issue.5.n3.2024

پوهندوی وزیر محمد سعیدی [1] دکتور عبدالوهاب حسام [2]

لنډیز

پدی کی شک نشته چی مرگ د هر انسان لپاره یو منل شوی حقیقت دی، له مرگ څخه ورسته له اکثره مسلمانانو څخه مال او دارايي په میراث پاتی کیږی چی د متوفی ورثه یی دشرعی احکامو مطابق خپل منځ کې تقسیموي، آیا متوفی کولای شي له میراث نه پرتهخپلو غیر وارثو اقاربوته په خپل ژوندکي د خپلي دارايی په یو اندازه مال سره وصیت وکړي؟ او دا وصیت کول آیا جائز او مشروع کار دئ؟ او که وصیت وربانديِ واجب دئ؟ ددې وصیت کولو په رابطه دعلماوو مختلف نظریات شتون لري.

جمهور علما: لکه احناف، مالکیان او شوافع وايې: د اسلام په لمړنیو کې دقران کریم د دې مبارک آیت په اساس (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ.**) **180** بقره (په تاسی لازمه شوی-، کله له تاسی نه یوچا ته مرک راشی که چیری مال ورځنی پاتی شی - وصیت کول مور، پلار اوخپلو خپلوانوته).

دپورتني ایت پراساس ورثه وو ته په مال سره وصیت کول واجب وه، او د میراث تقسیم هم د وصیت په اساس تر سره کیده، خو کله چی د میراث آیتونه نازل شول، د وصیت وجوب نسخ شو او په استحبابي ډول هر څوک کولای شي خپلو غیر وارثو خپلوانواو یا غریبانو ته د خپل مال په دریمه برخهیا له دریمی نه په کمې برخې سره وصیت و کړي.

اهل ظاهر او یو تعداد مفسیرین لکه جصاص داحکام القران مولف وايي: اوس هم غیر وارثو خپلوانو ته د مخکنی آیت پر اساس په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب دئ او پورتنی آیت د وارثانو په حق کې منسوخ دئ او د غیر وارثو خپلوانو په حق کې په خپل وجوب سره پاتې دئ.

د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصیت قانون تنها د متوفی هغه لمسیانو ته چې پلار یې دنیکه یا نیا په ژوندون کې وفات شوی وي او د میراث د قواعدو پر اساس د میراث مستحق نه وي د قانون د حکم پر اساس وصیت واجب بللی.

کلیدي کلیمي: وصیت، قانون، فقه، حنفي، واجبه.

ISSN: 3078-9575 (Print) ISSN: 3078-9583 (Online)
تاریخ نشر: ۱۴۰۳/۰۶/۱۵ تعداد صفحات: ۱۵ از صفحه ۸۱ تا ۹۵

[1]. عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات پوهنتون سلام، 0789202907، Wazirmohammad77@gmail.com
[2]. عضو کادر علمی پوهنځی شرعیات پوهنتون سلام، 0788663432، Abdulwahab.husam@gmail.com

سریزه

الحمدلله رب العالمین، و الصلاه والسلام علی سید الانبیاء و المرسلین، و علی آله و اصحابه اجمعین.

مرګ هرانسان ته راتلو نکی دئ اوله مرګ څخه خلاصون نه لري، له مرګ نه وروسته له هر انسان سره د هغه د دنیوي اعمالو په بنا معامله کیږي، انسان که خپل دنیوي ژوند په ایمان او د اسلامي شریعت مطابق په ښایسته اعمالو سره تیرکړی وي، او له مرګ نه وروسته ده د جنت لاره غوره کړي وي، تل پاتي سعادت او نیک بختي ور په برخه کیږي، او که دنیوي ژوند یې د اسلام د اصولو خلاف په ناوړه اعمالو سره تیر کړی وي، په حقیقت کې ده له مرګ نه وروسته په لوی لاس د خپل ځان لپاره د شقاوت، بد بختی او جهنم لاره غوره کړی.

دموضوع طرحه:

د یادوني وړده، کله چې په اسلامي ټولنه کې یو مسلمان وفات شي او له هغه څخه څه مال او دارایي په میراث پاتي شي، د ده مال او دارایي، د ده هغه خپل خپلوانو او اقاربو ته – چې د میراث د اصولو او قواعدو مطابق د میراث مستحق وي - ورکول کیږي. مګر د دې خبرې وضاحت هم ضروري دئ، چې متوفی له مرګ نه مخکې په خپل ژوند کې خپلو هغه اقرباء او خپل خپلوانو ته چې د میراث د اصولو او قواعدو پر بنسټ د میراث مستحق نه وي – په یو اندازه مال وصیت کولای شي؟ او که په شرعي لحاظ وصیت کولای شي، دا وصیت کول وربانده واجب دي، او که مستحب؟ او که فرضا خپلو اقاربو ته د مال د وصیت کولو اراده ولري. نو په کوم اندازه مال ورته وصیت کولای شي؟

له بلي خوا په ټولنه کې ډیر داسي واقع شوي او واقع کیږي. چې یو شخص درې یا څلور زامن لري، د دې زامنو څخه یو زوی یې د ده په ژوند کې وفات کیږي، او د دې وفات شوی زوی څخه یتیمان پاتې کیږی چې د ده د پلار لمسیان بلل کیږی، کله چې وروسته نیکه وفات شي د دې نیکه له مال او دارایي څخه - په داسي حال کې چې د نیکه زامن (چې د یتیمانو ترونه دي) ژوندي دي – یتیمانولمسیانو ته میراث ورکول کیږي؟ اوکه نه ورکول کیږي؟ په شرعی لحاظ څه باید وشی؟

دا او دی ته ورته موضوعات زموږ د بحث اصلي موضوع ده. چې په فقه او قانون کې دغې یتیمانو ته – چې د میراث د اصولو په بنا له نیکه نه په دې خاطر د میراث مستحق نه دي چې د هغی زامن ژوندي دي، آیا په دې حالتکې پر نیکه واجبه ده چې دې یتیمانو ته په دریمه برخه مال وصیت وکړي او که نه؟

دموضوع اهمیت:

په دې کې شک نشته چې اسلام د میراث لپاره ټاکلي اصول او ضوابط لري، کله چې څوک وفات شي، او له هغه څخه مال اوثروت په میراث پاتي شي، د ده مال او ثروت، د میراث د شرعي اصولو او ضوابطو مطابق د متوفی د مستحقو وارثانو ترمنځ تقسیمیږي، خو کله هم په ټولنه کې داسې واقع شوی، او واقع کیږي، چې یو شخص د خپل پلارپه ژوندکې وفات شي او یتیمان ورڅخه پاتي شي، بیا وروسته د دې یتیمانو نیکه وفات شي، د میراث د اصولو او قواعدو پر اساس، دغه یتیمان له خپل نیکه څخه د میراث مستحق نه دي، له بلی خوا کله یا ځیني وخت دغه یتیمان د نورو وارثانو په پرتله مال ته زیات ضرورت لري، او د اسلام اجتماعی عدالت یی مناسبه نه ګنی، کله چې د نیکه میراث د هغه د زامنو ترمنځ (چې د یتیمانو ترونه بلل کیږي) تقسیم شي، دوی (یتیمان) د نیکه له میراثه په دې عنوان محروم شي چې پلار یی د نیکه په ژوندکې وفات شوی دئ، د دی مشکل د حل کولو په خاطر، چې آیا په نیکه واجبه ده په خپل ژوند کې دغې یتیمانوته په یومقدار مال سره وصیت وکړي ترڅو اجتماعي عدالت مراعات شي، او یا دا چې وصیت کولو رباندې واجب نه دي؟ او که ناڅاپي مرګ و رباندې راشي او د وصیت کولو فرصت ورته پیدا نشي، د نیکه له ترکې څخه څه مال دې یتیمانوته ورکول کیږي او که نه ورکول کیږي؟ د دې مشکل د حل په خاطرما وغوښتل په دې رابطه شرعي دلایل آود فقهاوو نظریات راټول کړم، اوپدې هکله تحقیق اوڅیړنه وشي.

مخکې لدې چې پر اصلي موضوع (په فقه او قانون کې واجبه وصیت) علمی او تحقیقی بحث او څیړنه وشي، د موضوع د ښه وضاحت په خاطر په کارده په دې بحث وشي، چې په شریعت کې وصیت څه ته وایي، د

مشروعیت د لائل یې څه دي؟ د مشروعیت حکمت او فلسفه یې څه ده؟ حکم یې څه دئ؟ بیا د دې په رڼا کې د واجبه وصیت په څرنګوالي او احکامو باندې تحقیق او څېړنه کوو.

د وصیت تعریف

وصیت په لغت کې: د وصول او اتصال په معنی دئ، (یوشی ته رسیدل، او یا له یوشی سره پیوستون)(۱)

په قرآن کریم کي وصیت به دوو معناوو راغلی:

۱: د ژوند په حالت کې د یوشي غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: چی فرمایی (ووصینا الانسان بوالدیه احسانا) (الاحقاف ۱۵ ایت) مور، له انسانه له خپل مور پلار سره د احسان کولوغوښتنه کری.

۲: له مرګ نه وروسته د یوشي غوښتنه، لکه د الله تعالی د اقول: (كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ) (البقره ۱۸۰ ایت) په تاسې لازمه شوی-، کله له تاسی نه یوچا ته مرک راشي که چیرې مال ورځنې پاتې شي ـ وصیت کول مور، پلار اوخپلو خپلوانوته.

وصیت د شریعت په اصطلاحکې: (هبه الانسان غیره عینا او دینا او منفعه علی أن یملک الموصی له الهبه بعد موت الموصی) (۲)

(د یو انسان له خوا بل چا ته د یو معین شي یا دین او منفعت بخښل دي، په دې معنی چې موصی له (وصیت کړي شوي شخص) به د دی بخشش شوي شي، د وصیت کوونکي له مرګ نه وروسته مالک ګرځي).

او داسې هم تعریف شوی: (تملیك مضاف الي ما بعد الموت بطریق التبرع)(۳)

(په تبرعي او بخشش ډول سره یو چاته له مرګ نه وروسته د یو شي ملکیت ورکول دي).

د وصیت د مشروعیت او جواز دلایل:

د وصیت مشروعیت په قرآن کریم، سنت نبوی او اجماع سره ثابت شوی.

1. قرآن کریم:

دالله تعالی دا قول چې فرمايي(**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) البقره (۱۸۰)

(په تاسې باندې په هغه وخت کښی چی ستاسې یوکس ته مرګ حا ضر شي، فرض کړي شوي ده - که چیرې مال یې په میراث پریښود- چې مور، پلار او نورو خپلوانو ته په انصاف (عدل) سره په هغه باندی وصیت وکړی، دا په متقیانو باندی حق ده.

الله تعالی فرمايي (**مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ**) النساء: (۱۱)

(خو د میراث دا ټولی برخې) د داې وصیت د ادا کولو وروسته صورت نیسي چې مړي ورباندې وصیت کړی وي، او همد دین (قرض) د ورکړی څخه وروسته).

اوالله تعالی فرمایی: (**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ**) المائده: ۱۰۶

(ای مومنانو:کله چی له تاسی نه یوکس ته مرګ راشی، د شاهدانو نصاب د وصیت په وخت کې ستاسې نه دوه عادل کسان دي).

2. سنت نبوی:

له ابن عمر (رضی الله عنهما) څخه روایت دی چې رسول صلی الله علیه وسلم فرمایلی: (**مَا حَقُّ امْرِئٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ، إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ**) (۴)

هیڅ مسلمان لره نه ښايي، چې دی څه مال د وصیت لپاره و لري، که دوه شپې هم ورباندې تیرې‌ی، مګر لیکلی وصیت یی ورسره وي.

ابن عمر - رضی الله عنهما - وایي: له کله نه چي ما دا حدیث له رسول صلی الله علیه څخه اوریدلی. پر ما یوه شپه هم نده تیره شوې مګر زما سره خپل لیکلی وصیت موجود وي.

له سعد بن وقاص رضی الله عنه نه روایت دی : (**قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الوَدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: إِنِّي قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الوَجَعِ وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلاَ يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلُثَيْ مَالِي؟ قَالَ: «لاَ» فَقُلْتُ: بِالشَّطْرِ؟ فَقَالَ: «لاَ» ثُمَّ قَالَ: «الثُّلُثُ وَالثُّلُثُ كَبِيرٌ - أَوْ كَثِيرٌ - إِنَّكَ أَنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ، خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ**) (۵)

سعد بن وقاص بیماروه، رسول صلی الله علیه وسلم دهغې پوښتنې ته ورغی، سعد ورته وویل: د درد او مرض له کبله دې حالت رسیدلی یم. اوزه مالداره یم، له یوې لور پرته بل وارث نلرم، (ای دالله رسوله): آیا په ټول مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: په دوه پر دری برخه د خپل مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: آیا په خپل نیمایی مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه؟ بیا رسول صلی الله علیه وسلم وویل: په دریمه برخه وصیت وکړه، او دا دریمه برخه هم ډیره ده. ځکه که ته خپل وارثان اغنیا پریږدې دا به غوره وی نسبت دې ته چې دوی فقیران وي اوله خلکونه سوال کوي.

او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلی: (إن الله تبارك و تعالی تصدق علیکم بثلث اموالکم في آخر اعمارکم زیاده علی اعمالکم فضعوه حیث شئتم اواحببتم) (۶)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړی)

3. اجماع:

اسلامیي امت د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانی څخه تر اوسه پوری د تاریخ په اوږدوکي هر وخت وصیتونه کړي دي، هیچ چایې مما نعت نهده کړی، نو د اسلامي امت له خوا دا عمل د وصیت پر جواز اجماع بلل کیږي (۷)

د وصیت د مشروعیت حکمت او فلسفه: په دې حدیث شریف کی په څرګند ډول بیان شوی. رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۸)

الله تعالی پر تاسې باندې ستاسې د اموالو او ملکیتونو د دریمې برخې پیرزوینه کړی (تاسې کولای شی د خپل مال پر دریمې برخې وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وی وصیت وکړی)

لدی حدیث څخه په څرګند ډول دا معلومیږي چې د ژوندانه به آخرو شیبو کې د مال او دارایي پر دریمه برخه سره خپلو خپلوانو او فقرا وو ته وصیت کول مالی عبادت دئ، انسان کولای شي پدې مالي عبادت سره الله تعالی ته د تقرب لاره غوره کړي، او په دې وصیت کولو سره د ده په نیکو اعمالو او حسناتو کې زیادت راشي، ځکه انسان مقصر دئ، کیدای شیپه خپل تیر ژوندانه کې د نیکو اعمالو او صدقاتو په ترسره کولوکې ورځنیې تقصیر شوی وي، شریعت د تیر شوي ژوندانهد تقصیر د جبران او تلافی په خاطر هر مسلمان نارینه او ښځی ته د ژوندانه په اخیري شیبو کی دا فرصت ورکړی، چی د خپل مال په دریمه برخې سره خپلو خپلوانو او فقراوو ته د شرعی شرایطو مطابق وصیت وکړي، او د اخروي ژوند لپاره یې د حسنه اعمالو ذخیره وګرځوي.

د وصیت شرطونه

په شریعت کې د وصیت لپاره یو لړ شرطونه اینودل شوي، که دا شرطونه په وصیت کی موجود وه، دا وصیت په شریعت کی معتبر او صحیح دئ، شرعي احکام او آثار ورباندې مرتب کیږي، او که لدې شرائطو څخه یو شرط هم نه وي، وصیت د اعتبار وړندی او شرعي آثار او احکام ورباندې نه مرتب کیږي.

دا شرائط یو تعداد تر وصي (وصیت کوونکی) پورې تړاو لري، او یو تعداد یې تر موصی له (وصیت کړي شوي شخص) پورې مربوط دي، او یو شمیره یې تر موصی به (وصیت کړی شوی مال) پورې تړاو لري.

لومړی د موصي (وصیت کوونکی شرطونه)

هغه څوک چې په مال سره چاته وصیت کوي هغه باید د وصیت کولو اهلیت او وړتیا ولري، یعنې په مال سره بل چا ته په شرعيي لحاظ د بخشش کولو او ښنلو صلاحیت ولري، او اهلیت یي کامل وي، یعنی عاقل، بالغ، او آزاد وي، او د پوره اختیار خاوند وي، او د عقل د کمزورتیا او یا دغفلت له وجې وربانديې مالی بندیز نوي لګول شوی، که چیرې وصیت کوونکی، صغیر، یا لیونی، یا غلام وي، او یا جبريي او د اکراه ډول وربانډی وصیت شوی وي، او یا مالي بندیزونه وربانډی لګول شوی وي، د دې کسانو وصیت صحیح نه دئ او شرعي احکام وربانډې نه مرتب کیږي.(۹)

دوهم د موصی له (وصیت کړي شخص) شرطونه

۱-موصی له باید د وصیت کوونکي وارث نه وي، وارث ته په مال سره وصیت کول شرعا جائز نه دئ، ځکه رسول صلی الله علیه وسلم د مکی د فتحی په کال وویل: (إن الله قد اعطي كل ذی حق حقه فلا وصية لوارث) (۱۰)

یقینا الله تعالی هرحقدارته خپل د میراث حق ورکری لدی وروسته وارث ته وصیت کول نشته.

د دې حدیث په بنا د متوفی هغه خپلوان چې له متوفی څخه مال په میراث وړي هغې ته شرعا په مال وصیت کول جائز ندي.

۲-موصی له خپل وصی (وصیت کوونکی) په حرام قتل سره نوی وژلی، که چیرې موصی له هغه څوک چی ده ته یې په مال سره وصیت کړی وواژه، په دې قتل سره وصیت باطل شو، او موصی له د مال مستحق نه ګرځي.

دریم: د موصی به (وصیت کړي شوي شي) شرطونه

1. په موصی به کې دا شرط ده چې موصی به د وصیت کونکی له وفات وروسته د ملکیت د اسبابو په اساس د ملکیت وړتیا ولري، بناء هر هغه شی چی مالی ارزش ولري که عین وي یا منافع وي، وصیت کول په هغی سره جائز دي، او هغه شیان چې مالي ارزښت و نه لري په هغې سره وصیت کول جائز نه دي، لکه شراب، خنزير.
2. شرط دا ده چی وصیت کوونکی د ورثی له اجازی پرته د ترکی له دریمی برخي نه په زیات مال سره وصیت نشي کولای، ځکه له سعد بن ابی وقاص نه روایت دئ (انه كان مريضا فعاده رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال يا رسول الله اوصى بجميع مالى؟ فقال: لا. فقال: بثلثي مالى؟ قال: لا، قال: فبنصف مالی؟ قال لا، قال فبثلث، فقال: عليه الصلاه و السلام: الثلث و الثلث كثير. انك إن تدع ورثتك اغنياء خير من ان تدعهم عالة يتكففون الناس) (۱۱)

سعدبن ابي وقاص بیمار وه، رسول صلی الله علیه وسلم د هغې پوښتني ته ورغی،سعد ورته وویل:ای د الله رسوله: ایا په ټول مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل:په دوه پر دری برخې وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل:نه، سعد وویل: ایا په خپل نیمايي مال سره وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: نه، سعد وویل: په دریمه برخه د مال وصیت وکړم؟ رسول صلی الله علیه وسلم وویل: په دریمه برخه د مال وصیت وکړه، او د ادریمه برخه هم ډیره ده. ځکه که ته خپل وارثان اغنیا پریږدې دا به غوره وي نسبت دې ته چی دوی فقیران وي او له خلکو سوال کوي.

د یادونې وړ ده چی د تیر شویو شرائطو په موجودیت کې وصیت هغه وخت نافذ بلل کیږي کله چې وصیت کوونکی وفات شي، او له مرګ نه مخکې د وصیت کونکي په ژوند کې د اجرا وړ نه دئ، همدا رنګه وصیت کوونکی باید قرضدار نه وي، که چیري وصیت کوونکی قرضدار وي په اول قدم کې یې باید قرضونه ورکړل شي، که د قرضونو د ادا کولو وروسته مال پاتې شو په دریمه برخه د مال کې یې وصیت نافذ بلل کیږي، ځکه الله تعالی فرمایی **(مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ)** النساء: ۱۱

(خو د میراث دا ټولی برخې) د داسې وصیت د ادا کولو وروسته صورت نیسي چې مړي وربانډی وصیت کړی وي، او هم یي دین(قرض) د مخه ادا کړی وي.

د وصیت په باب له دې مختصر او لنډو معلوماتو وړاندې کولو وروسته غواړم د واجبه وصیت په باب تفصیلی معلومات وړاندی کړم.

د واجبه وصیت په رابطه د دی لاندې موضوعاتو وضاحت ضروري دئ:

واجبه وصیت څه ته وايي؟

د واجبه وصیت په رابطه د علماوو اختلاف؟

واجبه وصیت د چا لپاره واجب دئ؟

د واجبه وصیت شرطونه کوم دي؟

د واجبه وصیت مقدار او اندازه څومره ده؟

د واجبه وصیت تعریف

ځیني علماوو واجبه وصیت داسې تعریف کړی: (چی یو شخص د خپلی لور اولاد، یا د زوی اولاد ته په څه مال سره وصیت وکړی) (۱۲)

او بعضو نورو داسې تعریف کړی: (د هغې لمسیانو لپاره په مال سره وصیت دئ، چې د دوی پلار یا مور د نیکه او یا نیا په ژوند کی وفات شوی وي، او د دوی د نیکه یا نیا له وفات وروسته له خپل نیکه او نیا څخه له میراث څخه د محجوب کیدو له وجی میراث نه وړي. (۱۳)

اوځینونورو بیا داسی تعریف کری (د هغی چا د اولادی لپاره چی د مورث په ژوند کې وفات شوی وي له ترکې څخه د یوی ټاکلی برخې په خاصو شرائطو سره تملیکول دي)(۱٤)

وصیت باید اختیاري وي، یو شخص کولای شي په خپله اراده او خوښه خپلو خپلوانو او یا پردیو ته د خپل ژوند په آخری شیبو کې په یو اندازه مال سره وصیت وکړي، او که وصیت یې ونه کړ کوم لزوم ورباندی نشته، مګر کله کله وصیت هغه وخت ورباندې واجب کیږي چی د الله تعالی حق ورباندي پاتي وي: لکه حج یا زکات، یا کفارات، او یا د بنده حق ورباندې پاتي وي، لکه دین، یا امانت، په دې صورت کې وصیت ورباندې واجب دئ، هغه کسان چې حجیا زکات او یا کفاره ورباندې لازم شوي وي او ادا کړي یې نوي، اویا د چا ورباندې قرض وي، او یا د چا ورسره امانت وي، ادا کړی یې نه وي، په دې شخص واجبه ده چې په دی هکله ورثی ته وصیت وکړي چې دا حقوق د ده له مرګه وروسته ورثه د ده له ترکې څخه ادا کړي، او دا وصیت ورباندې واجب دئ، او دې کې اختلاف نشته، مګر د علماوو ترمنځ د وصیت واجبه د اختلاف ځای هغه واجبه وصیت دئ چې د افغانستان مدني قانون په ۲۱۸۲-۲۱۸۳-مادو کې او د مصر د وصیت قانون په ۷۱-۷۶ د ۱۹۴۶ کال قانون د یو تعداد خاصو اقاربو لپاره په خاصو شرائطو او ټاکلي اندازې سره وصیت واجب ګرځولی دئ، قانون د هغه شخص اولادی ته چی د خپل پلار یا مور په ژوند کې وفات شوي، د دې اولادې پر نیکه او نیا واجب ګرځولي چې خپلو یتیمو لمسیانو ته په یو اندازه مال وصیت وکړي، که ده په خپل اختیارسره دا وصیت وکړ هغه نافذ او قابل اجراء دئ او که وصیت یې نوي کړی، د قانون په اساس په واجبی ډول دا مال یتیمانو ته ورکول کیږي (۱۵)

ددی معلوماتو پر اساس ویلای شو چی وصیت په دوه ډوله دیئ:

لمړی: اختیاری وصیت

دوهم: واجبه وصیت

لکه مخکې چي مو یادونه وکړه، وصیت باید اختیاری وي، موصی (وصیت کوونکی) کولای شي په خپله رضا او رغبت او اراده، کله چی وغواړی خپلو خپلوانو او یا بیګانه فقراوو ته په څه اندازه مال سره وصیت وکړي او وصیت ورباندی واجب نه دئ، لکه څنګه چی رسول صلی الله علیه وسلم فرمايلي (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۱٦)

الله تعالی پر تاسي باندې ستاسي د اموالو او ملکیتوو د دریمي برخې پیرزوینه کړی (تاسي کولای شی د خپل مال پر دریمي برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړئ او یا چاته مو چې خوښه وي وصیت و کړئ)

مګر د علماوو ترمنځ د واجبه وصیت په رابطه اختلاف موجود دئ.

جمهورو علماوو واجبه وصیت ته جواز نه دی ورکړی او منسوخ یې بولي، یو تعداد نورو علماوو لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، امام احمد، داود ظاهری، طبری، اسحق بن راهویه، ابن حزم ظاهری په واجبه وصیت باندی قائل دي، دوی وایي: کله چې له یو چا څخه مال په میراث پاتي شي په هغه باندی واجبه ده چې خپلو هغه اقرباوو ته چې د حجب یا حرمان له کبله میراث نشي اخیستی، په یو اندازه مال هغوی ته وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي په ورثه وو باندې واجبه ده چې له متروکه مال څخه یو مقدار مال هغوی ته ورکړي(۱۷)

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون هم په واجبه وصیت باندی قائل دي او په خپلو قوانینو کې یې ځای ورکړی.

غواړم د واجبه وصیت د ثبوت په رابطه د هغه علماوو دلائل ذکر کړم چی واجبه وصیت ته یې جواز ورکړی، او همدارنګه د جمهورو علماوو دلائل -چې واجبه وصیت ثابت نه بولي- ذکر کړم، او همدارنګه د مدني قوانینو مواد په دی رابطه په تفصیل سره ذکر کړم.

د واجبه وصیت په هکله د علماوو اقوال:

په عامه توګه د واجبه وصیت په هکله دوه نظره موجود دي.

1. د جمهورو علماوؤ نظر
2. د ابن حزم ظاهری او یو شمیر تابعینو او مفسرینو نظر.

لومړی جهمور علما (حنفی، مالکی او شافعی او بعضی نور علماء) وایي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي په ده باندې خپلوانو او نزدی اقاربو ته په یو مقدار مال سره وصیت کول واجب نه دي، بلکه وصیت کول سنت یا مستحب کاردئ، که چیري یې خپلو اقرباوته د خپل مال په دریمه برخه وصیت وکړ، دا ښه کار دئ، او په دې وصیت سره اجر او ثواب ورکول کیږي، خوکه وصیت یې ورته ونه کړ، ګناه ګار نه ګڼل کیږي، وصیت ورباندی واجب نه دئ دوی وایي: کوم وصیت چې د اسلام لومړنیو ورځو کې د دې مبارک آیت په اساس خپل اقاربو ته واجب شوی وه، چې الله تعالی فرمایی (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**)

د دې وصیت وجوب د میراث د آیتونو او احکامو په نازلیدو سره منسوخ شو، ځکه د اسلام په لمړنیو ورځو کې د میراث احکام نه وو نازل شوي، کله به چې څوک وفات کیدل، د خپل مال او ثروت په باره کې په یې خپل مور، پلار او یا نورو خپلوانو ته د پورتنی آیت په اساس په یو مقدار مال سره وصیت کولو، ترڅو د ده له وفات وروسته د ده مال بې سرنوشته پاتې نشي، خو کله چې د میراث احکام نازل شول، او په میراث کې د هر حقدار حق معلوم شو، د وصیت د وجوب حکم منسوخ شو (۱۸)

له دی کبله رسول صلی الله علیه وسلم فرمایی (إن الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصیه لوارث) (۱۹)

(د میراث د احکامو په نازل کیدو سره، الله تعالی د هر حقدار وارث حق معلوم کړ، وروسته له دی وارث ته وصیت نشته)

همدا رنګه رسول صلی الله علیه وسلم فرمایلی: (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۲۰)

الله تعالی پر تاسي باندې ستاسي د اموالو او ملکیتونو د دریمي برخې پیرزوینه کړی (تاسي کولای شی د خپل مال پر دریمي برخې وصیت وکړئ) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړئ او یا چا ته چې مو خوښه وی وصیت وکړئ)

امام شمس الائمه سرخسی په خپل کتاب مبسوط کی ویلی: (اعلم بأن الوصية عقد مندوب اليه مرغوب ليس بفرض ولا واجب عند جمهور العلماء) پوه شه چې وصيت کول مستحب او تشويقي عقد او تړون دئ، د جمهورو علماوو په نظر سره فرض او واجب نه دئ.

او بيا وايی: زمونږ دليل پدی رابطه چې وصيت کول (اقاربو ته) جائز او روا کار دئ او وصيت کول پر موږ واجب نه دي، درسول الله صلی الله عليه وسلم دا حديث په څرګند ډول دلالت کوي چی وصيت کول فرض او واجب نه دي بلکه د نفلي عباداتو په شان مستحب او جائز کار دئ.

بل دا چه له مرګ وروسته يو چاته د مال صدقه کول او پيرزوينه، د ژوندون حالت کې يو چاته د مال صدقه کولو باندی قياس کيږي، په دې کې شک نشته چې د ژوند په حالت کې يو چاته مال صدقه کول فرض او واجب نه دي بلکه مستحب کار دئ، له مرګ نه ورسته هم يو چاته د وصيت په طريقه د مال صدقه کول هم فرض او واجب نه دي بلکه مستحب او د ثواب کار دئ.

اما کوم آيت چې د وصيت په رابطه قران کريم کی راغلی :(**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ، حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) په دې آيت سره اګر که بعضې علماوو دوصيت د وجوب لپاره استدلال کړی، خو امام سرخسی رحمه الله وايي: اکثرو د تفسير علماوو په دی اتفاق کړی چې د اسلام په لومړنيو شيبوکې کله چې د ميراث آيتونه نوو نازل شوي وصيت کولواجب وه، خو کله چې د ميراث آيتونه نازل شول د دې آيت حکم منسوخ شو.(۲۱)

امام قراقی په خپل کتاب الذخيره کې د وصيت د وجوب او عدم وجوب په رابطه دعلماوو نظريات او دلائل ذکر کړي دي، او دايې ويلي دي چې دامام مالک او جمهورو علماوو نظر دادئ چې وصيت کول واجب نه دي، بلکه خپلوانو ته په مال سره وصيت، د وصيت د شرائطو مطابق مستحب کار دئ. او د وصيت وجوب چې د اسلام په لومړيو شيبو کې د دې مبارک آيت سره (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**) ثابت وه، هغه وجوب د ميراث د آيتونه به نازليدو سره نسخ شو.

او يا دا آيت د رسول صلی الله عليه وسلم په دی حديث سره نسخ شوی چی فرمايی (ان الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصيه لوارث) (۲۲)

امام خطيب شربينی چې د امام شافعی مذهب نوموتی عالم دئ په خپل کتاب مغنی المحتاج کې د وصيت د حکم په باب داسې ليکي: (و كانت اول الاسلام واجبه بکل مال للوالدين والاقربين بقوله تعالی (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) الايه ثم نسخ وجوبها بايه المواريث وبقی استحبابها فی الثلث فاقل لغير الوارث)

د اسلام په لومړنيو شيبوکې مور او پلار او اقاربو ته په مال سره وصيت کول د الله تعالی د دې قول په بنا چې فرمايي (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ**) واجب وه، بيا د ميراثد ايتونو په نازليدو سره د وصيت وجوب منسوخ شو، اود ترکی په دريمه او يا دريمی نه په کمه برخه کې غير وارثو اقرباوو ته وصيت کولو حکم مستحب پاتې شو.(۲۳)

ابن قدامه المقدسی چې د حنبلی مذهب مشهور عالم دی، په خپل کتاب المغنی کې د وصيت د حکم په رابطه داسې ليکلي: (و لاتجب الوصيه الا علی من عليه دين، او عنده ود يعه، او عليه واجب يوصی بالخروج منه، فان الله تعالی فرض اداء الامانات، و طريقه فی هذا الباب الوصيه فتکون مفروضه عليه، فاما الوصيه بجزء من ماله، فليست بواجبه علی احد، فی قول الجمهور، و بذلک قال الشعبی، والنخعی، و الثوری، و مالک، والشافعی واصحاب الرأی وغيرهم، و قال ابن عبدالبر: اجمعوا علی أن الوصيه غير واجبه الا علی من عليه حقوق بغير بينه و امانه بغيرشهادهالا طائفه شذت فاوجبها)

(وصيت واجب نه دئ مګر په هغه چا وصيت کول واجب دي چې په هغه باندې دين وی او يا له هغه سره د چا امانت وي او يا په هغه باندې کوم واجبي حق وي، د دې حق د ادا کول لپاره بايد يو چا ته وصيت وکړی ځکه چې

الله تعالی د امانتونو اد ا کول او سپارل فرض ګرځولی، او د امانت ادا کولو لاره وصیت کول دي، نو ځکه وصیت کول وربانديٍ فرض دي، اما د مال په یوه برخه (خپلوانو یا فقرا وو ته) وصیت کول د جمهورو علماوو په نظر سره واجب نه دي، او دا د امام شعبی نخعی، ثوری، مالک، شافعی، اصحاب الرای(احنافو) او نور علما وو نظر دئ.

ابن عبد البر ویلی: علماوو په دې سره اجماع کړی چې وصیت واجب نه دئ، مګر وصیت کول په هغه چا باندی واجب دئ چې په هغه باندې د خلکو حقوق وي او شاهد وجود و نه لري، او یا د چا امانت ورسره موجود وی او شاهدان وربانديٍ نوي موجود (نو په داسې شخص باندې وصیت کول واجب دي، ځکه که وصیت و نه کړي کیدی شي د خلکو حقوق ضایع شي)(٢٤)

دوهم قول: چې د اهل ظاهرو او یو تعداد فقهاوؤ او مفسرینو نظر دی: لکه سعید بن مسیب، حسن بصری، طاووس، داود ظاهری، ابن حزم ظاهری، امام طبری، اسحاق بن راهویه، اوداودظاهری.

دوی وایي: کله چې یو مسلمان وفات کیږي، په هغې باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې وارثان نه دي او له متوفی مال په میراث نه اخلي، په یو مقدار مال سره وصیت وکړي، او که وصیت و نه کړي ګنهګار، او د واجبو ترک کوونکی ګڼل کیږي، او په ورثه او یا وصی باندی لازمه ده چې دې اقرباوو ته -چې وارثان نه دي د مړي له ترکې څخه یو مقدار مال ورکړي.(٢٥)

ابن حزم ظاهری وایي: (په هر مسلمان باندې دا فرض ده، چې خپلو هغو اقرباوو او خپلوانو ته چې له ده څخه میراث نه اخلي- په یو مقدار مال سره وصیت وکړي- که میراث نه اخیستل یې د غلامی، یا کفر له خاطره وي. او یا چا له میراث څخه محجوب کړي وي، او یا وارث نه وي- نو دوی ته دې په یو اندازه مال سره- چې زړه یې غواړی - وصیت وکړي او په دې کې ټاکلی اندازه نشته، او که دا کار ونه کړي. څه مقدار مال له ترکی څخه باید دې خپلوانو ته ورکړل شي، او خامخا یی باید ورثه او یا وصی - کومه اندازه مال چې مناسب ګڼی- باید دې اقاربو ته ورکړي.(٢٦)

د دوهم قول دلائل:

١-د الله تعالی دا قول چې فرمایی (**كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةُ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ ۖ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ**) دوی وایي: چې په دې مبارک آیت کې (کتب) د (فرض) یعنی د فرض کړي شوي په معنی ده، یعنی د مرګ په وخت کی په تاسې باندې وصیت کول، مور او پلار او اقاربو ته فرض دي، بل دا چې د دې وصیت په دې آیت کې، په مصدر (حقا) سره تاکید شوی، دا هم د وصیت پر وجوب باندی دلالت کوي.

بل دا چې په دې آیت کې راغلي (علی المتقین) یعنی دا وصیت په متقیانو او له الله نه ویریدونکو کسانو باندې واجب دئ، دا په دې دلالت کوي چې وصیت کول د تقوی له لوازمو څخه دئ، او د تقوی مخالفت حرام دئ، نو په دی اساس وصیت کول واجب دي. (٢٧)

٢-په دی آیت سره استدلال کوي(**وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا**)

په دی آیت کی له (الوالقربی) نه هغه خپلوان مراد دی چې وارثان نه وی، او د الله تعالی دا قول (**وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا**) یعنی د میراث د تقسیم شوي مال نه څه ورکړی (**وارْزُقُو**) د امر کلمه ده، او امر پر وجوبدلالت کوي، نو د آیت معنی دا ده، هغه خپلوان چې ستاسی نه میراث نه وړي په یو مقدار مال هغوی ته وصیت وکړی. (٢٨)

٣- د رسول صلی الله علیه وسلم حدیث چې له عبدالله بن عمر نه روایت دی (أن رسول الله صلي الله عليه وسلم قال: ما حق امرئ مسلم له شيء يوصي فيه، يبيت ليلتين الا و وصيته مكتوبة عنده)(٢٩)

د رسول صلی الله دا قول (ماحق امرئ مسلم) یعنی د مسلمان لپاره نه ښايي کله چې د وصیت لپاره مال و لري، چې دوه شپې هم ورباند تیرېږي مګر دا چې خپل لیکلی وصیتورسره وي نو د حدیث دا کلمه (ماحق امرئ مسلم) په ظاهر سره د وصیت پر وجوب باندې دلالت کوي، نو په دې اساس دا حدیث په قرآن کریم کې هغه واجبه وصیت چې غیر وارثو اقرباوؤ لپاره راغلی- تأیید وي (۳۰)

جهمور علما وایی: په هغه آیتونو سره چې د دوهم قول علماوو د وصیت د وجوب لپاره استدلال کړی دا استدلال يې درست نه دئ؛ ځکه د دې دواړو آیتونو حکم د میراث د آیتونو په نازلیدو سره منسوخ شوی، د اسلام په ابتداء کښې چې کله د میراث احکام نوو نازل شوي، مور او پلار او اقاربو ته د متروکه مال په باب د ذکر شوو آیتونو په اساس وصیت واجب وه، خو کله چې د میراث آیتونه نازل شول، رسول صلی الله علیه وسلم وفرمایل (إن الله قد اعطی کل ذی حق حقه فلا وصیه للوارث)(۳۱)

هغه واجب وصیت د مور او پلار او نور وارثو اقرباوو په هکله منسوخ شو، او د غیر وارثو اقرباووانورو کسانوته وصیت کول مستحب و ګرځول شو، د وصیت د استحباب دلیل د رسول صلی الله علیه وسلم دا حدیث دی--چې فرمایی : (إن الله تصدق علیکم بثلث اموالکم زیاده في اعمالکم فضعوها حیث شئتم او حیث احببتم) (۳۲)

الله تعالی پر تاسي باندې ستاسي د اموالو او ملکیتونو د دریمي برخي پیرزوینه کړی (تاسي کولای شی د خپل مال پر دریمي برخي وصیت وکړی) نو د خپل مال دریمه برخه چیرته چې غواړی او یا چاته چې مو خوښه وي وصیت وکړی) – د دی حدیث په بنا که څوک وغواړي د مرګ په وخت کی خپلو خپلوانو او یا نور وکسانو ته وصیت کولای شي، او که خوښه يې نوي، وصیت کول وربانديې واجب نه دي، او په نه وصیت کولو ګنهګار نه بلل کیږي (۳۳)

او جهمور علما د عبدالله بن عمر د حدیث په رابطه وایي: چې دا حدیث د هغه چا په رابطه د وصیت وجوب بیانوي. چې د هغې پر ذمه باندې د خلکو حقوق وي، که چیري د دې حقوقو په رابطه وصیت و نه کړي، د دې احتمال شته چې هغه حقوق ضایع او تلف شي، مثلا د ده سره د چا مال امانت وي، او یا د چا وربانديې قرض وي او ورثی ته معلومات نه وي او په دې رابطه سندهمموجود نه وي، نو د عبدالله ابن عمرد حدیث په بنا د نوموړیو حقوقو په رابطه باید وصیت وکړي ځکه مرګ ناڅاپی راځي، وخت يې هم معلوم نه دئ، کیدای شي ناڅاپي مرګ يې د وصیت مانع وګرځي، نو پکارده چې مخکې له مخکې د دې حقوقو په رابطه خپلې ورثی ته وصیت وکړي (۳٤)

راجح قول:

دواجبه وصیت په رابطه دجمهورو علماوو نظر راجح دئ، یعنی دمیراث دآیتونو په نازلیدلو سره واجبه وصیت منسوخ شو، خپلو خپلوانو ته په مال سره وصیت کول مستحب کار دی، پدی رابطه کوم دلایل چې د جمهورو علماوو د نظر د تأیید لپاره، ذکر شوي، قوی بلل کیږي، د یادونې وړ ده، که چیری په هر مسلمان د مرګ په وخت کې وصیت کول واجب وی، اسلامی امت به په وصیت کولو سره د نورو فرایضو او واجباتو په شان لکه لمونځ، روژه، زکات او حج، التزام ښودلی وه، پداسی حال کې چې رسول صلی الله علیه وسلم وفات شو او په مال سره يې وصیت ندی کړی، خلفاء راشیدین وفات شول هیڅ یوه په مال سره وصیت ندی کړی، له هغوی نه ورسته صحابه کرامو او نور اسلامی امت څخه داسی څه ندی رانقل شوی چې حتما به هر یوه دمرګ په وخت په مال سره وصیت کوي، دا ټول پدی دلالت کوی چې وصیت کول واجب ندي.

په قانون کې واجبه وصیت

د افغانستان مدنی قانون د اجتماعی مصالحو په نظر کې نیولو سره، او د ورثه او اقاربو تر منځ په میراث کې د عدالت او توازن تأمینولو په اساس، د متوفی هغه لمسیانو ته چېد دوی پلار د نیکه یا نیا په ژوند کې وفات شوي وي، او د میراث د قواعدو په اساس دوی د میراث مستحق نه ګرځي، د ابن حزم او هغه علماوؤ او مفسرینو د نظر په اساس، چې غیر وارثو اقاربوته وصیت واجب بولی، قانون د خاصو شرائطو په نظرنیولو سره، دوی ته وصیت واجب بللی.

د افغانستان مدنی قانون په (۲۱۸۲) ماده کی د واجبه وصیت په رابطه داسې حکم کوی (که مړي د خپلې فرعي هغې ولد ته چې د هغې په ژوند کې حقيقتا مړ شوی يا ورسره يوځای، که څه هم حکما وي- مړ شوی وي، د هغی مثل په اندازې چې که چيرته د هغه د مړينی په وخت کښې ژوندی وي نو د هغه په ترکې کښې دا ولدد ميراث مستحق کيده، نو د فرعی د پاره په ترکې کښې د دې حصی په اندازې د دريمې برخې په حدودو کې وصيت واجبيږي، دا په دی شرط چې ميراث وړونکی نه وي او په دی شرط چی مړی ورته بی له عوضه د بل تصرف دلاری دومره شی نه وي ورکړي چې دهغه د پاره واجبيږي، که يی د واجبې اندازې څخه کم شی ورکړي وو، نو دومره اندازه وصيت ورته لازميږی چې هغه پوره کړي (۳۵)

(۲۱۸۳) ماده وايی (د دی قانون د (۲۱۸۲) مادې درج شوی وصيت د لومړی طبقې د اصلی لورګانو او اولادونو ته، او اصلی زامنو اولادونو د پاره چی د ملا څخه وی- دئ، که څه هم درجې يې ټيټې شي، خو په دی ترتيب چی هر اصل خپله فرعه حجبه وي، نه د بل فرعه. او د هر اصل حصه د هغی په فرعی باندی. لکه د ميراث د ويش په شان ويشلهکيږي، که څه هم درجی يې ټيټې شې. او دا ترتيب داسې حکم لري چې هغه يا اصول چې د هغوی په وسيلې فرعې مړي ته منسوبيږي د هغه د مړينی وروسته مړه شوي وي او د هغوی مړينی د طبقو د ترتيب په شان مرتب صورت موندلی وي (۳٦)

د مصر د وصيت قانون په (۷۶) ماده ۷۱ شميره د ۱۹۴۶ ميلادی کال داسی حکم کوی (کله چې متوفی د خپل هغه اولاد فرعې (زوی يا لور ته) چی د ده په ژوند کی وفات شوي وي او يا له ده سره يو ځای په يوه حادثه کې وفات شوي وي، اګر که حکما وفات شوي وي (قاضی يې په مرګ سره حکم کړی وي/ لکه مفقود) په هغه اندازه مال سره چی اولاد يې په ميراث سره په ترکه کې مستحق کيږی- او يا يې د وفات په وخت ژوندی وي- وصيت نوي کړی، د دې ولد فرعې (زوی يا لور ته) په همدی مقدار برخې سره چې د ترکې دريمې برخې زيات نوی، وصيت واجب دی.)(۳۷)

د افغانستان د مدنی قانون او د مصر د وصيت قانون له ذکر شويو مادو څخه په ځرګنده معلوميږي چې د متوفی هغه لمسيانو ته چې د هغوی پلارد هغوی د نيکه په ژوند کی وفات شوی وي ود يو لړ شرائطو په نظر نيولو سره وصيت واجب بللی- يعنی نيکه که خپلو دغه لمسيانو ته په يو مقدار مال هم وصيت نوی کړی د قانون په حکم سره هغوی ته د متوفی له ترکی څخه هغه مقدار مال ورکول کيږي کوم چی پلار يې د حيات په صورت کی د ميراث مستحق ګرځيده په دې شرط چې د ترکې له دريمې برخې زيات نشي.

دا چې د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصيت قانون واجبه وصيت حکم د مړی تر لمسيانو پوری منحصر بللی، او نورو خپلوانو ته يې ندی غزولی، د دي وجه دا ده: چې له يوی خوا نه لمسيان له مړي سره ډير نژدې قرابت لري، او له بلې خوا لمسيان يتيمان دي او يتيمان د ژوند يو په پړتله- چی د دوی ترونه بلل کيږي - مال ته ډير ضرورت لري، او بل دا چی دا به عدالت نه وي چی د يتيمانو ترونه له متوفی مال په ميراث يوسي او يتيمانو تهله يوی خوا يتيم توب درد رسيدلی، او بلی خوا له ميراث نه هم محروم شی، او بل دا چې: وصيت که واجب هم نه وي بلکه اختياری وي، اولوالامر کولای شي چی د مصلحت او ضرورت په اساس يو جائز او مباح کار واجب وګرځوی قانون هم د يتيمانو د مصلحت او ضرورت په اساس د دوی په حق کې وصيت واجب ګرځولی يعنی که متوفی په خپل ژوند کې يتيمانو ته په مال سره وصيت هم نه وي کړی د قانون د حکم په اساس د ترکی نه په هغه اندازه مال د واجبه وصيت پر اساس ورکړل شي په کومه اندازه يې چې پلار د ژوندی توب په صورت کی د مال مستحق ګرځيده.

د افغانستان د مدنی قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ د واجبه وصيت په رابطه توپيرونه:

د افغانستان مدنی قانون او د مصر د وصيت قانون اګر که د ابن حزم ظاهری د مذهب او يو تعداد تابعينو او فقهاوو او مفسرينو د پيروی او متابعت په اساس واجبه وصيت ته جواز ورکړی، خو بيا هم د مدني قانون او ابن حزم ظاهری د مذهب ترمنځ يو لړ توپيرونه موجود دي:

۱-مدنی قانون واجبه وصیت تنها هغه لمسیانو ته - چې د هغوی پلار د دوی د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي او دوی د میراث مستحق نه وي- لازم ګرځولی او د متوفی نورو اقاربو ته چې وارثان نوی وصیت واجب او لازم نه بولي، په داسې حال کې چې امام ابن حزم ظاهری د متوفی ټولو هغو اقاربو ته چې وارثان نوی وصیت واجب بللی، که لمسیان وي، یا نیکه او نیا وي، او یا وریرونه او نور خپلوان وي، په دی شرط چې وارثان نه وی. او دا وصیت تر بعضې اقاربو پورې منحصر کولای شي.

ابن حزم رحمه الله وایي (پر هر مسلمان باندی فرض ده چې خپلو هغه اقاربو ته چې له ده څخه، د غلامۍ له وجې یا د کفر له وجې، یا د حجب په خاطر، یا د کوم بل سبب په اساس میراث نه وړي په یو مقدار مال سره چې زړه یې وغواړي وصیت وکړي او په دي کې ټاکلی اندازه نشته، او که وصیت یې ورته نوي کړی، خامخا د دې خپلوانو ته، د ده ورثه او یا وصی یو مقدار مال ورکړی.(۳۸)

۲- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون واجبه وصیت د ترکې تر دریمې برخې پورې منحصر کړی او واجبه وصیت باید د ترکی له دریمی برخې زیات نشي او که له دریمې برخې په زیات مال سره وصیت هم شوی وي د اجراء وړ ندی، امام ابن حزم ظاهری د واجبه وصیت لپاره ټاکلی اندازه نه ده تعیین کړی بلکه په کومه اندازه چې د وصیت کوونکی زړه وغواړی وصیت کولای شي او په دې کی ټاکلی اندازه نشته.

۳- مدنی قانون او د مصر د وصیت قانون، د متوفی د لورګانو تنها لومړنی طبقې اولاد ته وصیت واجب بللی لکه د لور زوی یا د لور لور او نورو کښته طبقو ته یی واجب ندی بللی.

او که وصیت د زامنو اولادی ته وي، وصیت واجبه د زامنو اولادی ټولو طبقو ته کیدای شي لکه د زوی زوی، یا د زوی زوی زوی، یا د زوی لور یا د زوی د زوی لور او داسی نور.

د واجبه وصیت د استحقاق شرطونه

1. لمسیان د میراث مستحق نه وی: د متوفی هغه لمسیان چې وصیت ورته واجب دئ دا په دی شرط جې د میراث د قواعدو په اساس با لفعل د میراث مستحق نه وي، او که چیرې د میراث مستحق وي - اګرکه کم شی وی – بیا وصیت ورته واجب نه دئ، بلکهدهغی برخی مستحق دئ کوم چې د میراث د قواعدو په اساس یې مستحق ګرځي، لکه څنګه چې په (۲۱۸۲) ماده کې په دې تصریح شوی.

د مثال په ډول که یو شخص وفات شی او له ده څخه مور، دوه لورګانی، او یوه د زوی لور او یو د زوی زوی چې د دوی دواړو پلار د نیکه په ژوند کی وفات شوی وي،پاتې شي، پدی صورت دوی وارثان پاتې دي، په دې صورت کې د زوی لور او زوی ته وصیت واجب نه دئ ؛ ځکه دوی له ترکی څخه د عصوبت په اساس د شپږمی برخی میراث مستحق ګرځیي، اما په پورتنی مثال کې که د متوفی د زوی زوی موجود نه وی، د زوی لور د متوفی له ترکی څخه د میراث په اساس د څه شي مستحق نه ګرځي، په دی حالت کې وصیت ورته واجب دئ، کولای شي جې د واجبه وصیت پر اساس د نیکه له ترکی څخه هغه مقدار مال مستحق شی، که چیری پلار یی ژوندی وی دهغی مال مستحق ګرځیده.

2. متوفی (نیکه یا نیا) خپلو هغه لمسیانو ته چې پلاریی د ده په ژوند وفات شوی وي، بی له عوضه له بلې لارې، لکه هبه، وقف – هغه مقدار مال چې د واجبه وصیت سره مساوي وي – نه وي ورکړی، او که نیکه دې لمسیانو ته بې له عوضه دومره مال چې د واجبه وصیت له مقدار سره مساوي وي – په خپل ژوند کې ورکړی وي، بیا وصیت ورته واجب نه دئ او که د واجبه وصیت نه یې په کم مقدار سره مال ورکړی وي، په هغه اندازه چې د دوی حصه تکمیل شي، له ترکی څخه د واجبه وصیت په اساس ورته اجرا کیږی.

د واجبه وصیت مقدار او اندازه

مدنی قانون په خپله (۲۱۸۲) ماده کې د متوفی د هغه لمسیانو لپاره چې د هغوی پلار د نیکه په ژوند کې وفات شوی وي په هغه اندازه او مقدار سره - کوم چې د دوی پلار د حیات او ژوند په صورت کې د میراث مستحق ګرځیده - وصیت واجب بللی، په دی شرط چی دا مقدار د ترکی له دریمی برخې زیات نوی، او که چیری یې د میراث برخه د ترکی له دریمی برخی زیاتیده بیا وصیت په دریمه برخه سره واجب دئ ؛ ځکه دوی چې د دې برخی

مستحق ګرځي د میراث په اساس د دی برخي مستحق نه ګرځي؛ ځکه دوی له میراث څخه محجوب دي، بلکه د واجبه وصیت په اساس د دې برخې مستحق ګرځي.

په خلاصه ډول سره ویلای شو که چیرې د هغې لمسیانو د پلارد میراث برخه (چې دنیکه په ژوند کې وفات شوی) د ترکی له دریمی برخی لږه وه، دوی د همدی میراث د واجبه وصیت په اساس مستحق ګرځي، او که د میراث برخه یی د ترکی له دریمي برخي سره مساوي یا زیاته وه په دی صورت کی تنها د ترکی دریمه برخه مستحق دي، د زیات مال مستحق نه دي، د یادونی وړ ده چې ابن حزم ظاهری د واجبه وصیت لپاره معینه اندازه نه ده ټاکلی بلکه په کوم مقدار سره چې وصیت کوونکی غوښتی وي، وصیت کول ورباندی واجب دي.

دڅیړنې پایلې

1. د جمهوروعلماوو نظر دا دئ: وصیت په اسلامی فقه کې اختیاري اومستحب کار دئ، که چیرې یوشخص د ژوند په اخري شیبوکې د خپل مال په دریمه برخه - خپلوهغواقاربوته چې له میراث نه محجوب او یامحروم وي، اویا د میراث مستحق نوي - وصیت وکړي د اجر اوثواب کاردئ، ورباندې واجب اولازم نه دئ.
2. اهل ظاهر او رین اوفقها په دې نظردي، کله چې یو شخص وفات کیږی اوله هغې نه مال په میراث پاتي شي، په هغه باندې واجبه ده چې خپلو هغو اقاربو ته چې د میراث مستحق نه دي – په یواندازه مال سره وصیت وکړي، اوکه وصیت یې و نه کړ، په ورثه یا وصی باندی لازمه دهچې د مړي غیر وارثو اقاربو ته څه مقدارمال د مړي له ترکې څخه ورکړي.
3. د افغانستان مدني قانون او د مصر د وصیت قانون یوازې د مړي د زوی له طرفه لمسیانوته، او د لور له طرفه لومړی طبقې لمسیانوته چې د دوی پلار د نیکه په ژوند کې وفات شوی ویاو د میراث مستحق نه وي، د مصلحت او ضرورت په بنا په ځانګړو شرایطوسره وصیت واجب بللی، اوکه نیکه د دوی په هکله وصیت نوې کړی، د قانون د حکم پر اساس دوی ته له ترکې څخه په هغه اندازه مال ورکول کیږی کوم مال چې پلار یې د ژوند په صورت کې د میراث مستحق ګرځیده، په دې شرط چې د ترکې له دریمې برخې زیات نشي.

وړاندیزونه:

په اسلامی ټولنه کې ډیر ځله داسې واقع شوي او واقع کیږی، چې د پلار په ژوندانه کې یو زوی وفات کیږي اولاد یې یتیمان پاتې کیږي، د اجتماعی عدالت د تأمین په خاطر، او د یتیمانو د بی وزلی په منظور، او دا چې دوی د میراث د قواعدو په اساس د میراث مستحق ندی، زه دا پیشنهاد کوم.

1. چې د علماوو او مساجدو د امامانو له خوا عامه پوهاوی زیات شي، چې کله د پلار په ژوندکې یو زوی وفات کیږي، نیکه مخکی له مخکی خپلو لمسیانو ته به یو مقدار مال وصیت وکړي.
2. د علمی تحقیقاتو او رسنیو له خوا دا څیړنی همګانی شي تر څو خلک د واجبه وصیت په رابطه پوره پوهاوی حاصل کړي.

ماخذونه

1. احکام میراث ازنگاه فقه وقانون پوهاند عبدالعزیز، انتشارات سعید ص ۴۸
2. فقه السنه،السیدالسابق،ج:۳، ص:۲۸۷.دچاپ ځای:دارالفتح للاعلام العربی، د نشرکال:۱۴۲۰ هق ۱۹۹۹م، ۲۱چاپ. مخکی مرجع.
3. صحیح البخاری:دحدیث شمیره (۳۷۱۸) .صحیح مسلم:دحدیث شمیره (۱۶۱۷)
4. صحیح البخاری :دحدیث شمیره (۶۷۳۳) .صحیح مسلم:دحدیث شمیره (۱۶۲۸).بیهقی:۲۶۹/۶
5. مسند احمد: ۴۴۱/۶. بیهقی: ۲۶۹/۶.

6. بدائع الصنائع،کاسانی، ج:۴، ص:۴۲۳، دچاپ ځای:داراحیاء التراث العربی، دریم چاپ،بیروت،لبنان، ۱۴۲۱هق، ۲۰۰۰م. حدیث مخکی تخریج شوی.
7. فقه السنه،السیدالسابق،ج:۳، ص:۲۸٤.دچاپ ځای:دارالفتح للاعلام العربی، د نشرکال:۱۴۲۰ هق ۱۹۹۹م، ۲۱چاپ
8. د ابوداود سنن، دحدیث شماره:(۲۸۷۰) . دترمذی سسنن، دحدیث شماره:(۲۱۲۱) (۱۱)مخکی تخریج شوی.
9. شرح قانون الوصیه الجدید المصري الصادربه القانون رقم ۷۱لسنه ۱۹۴۶،تالیف سیدعبدالله حسین.
10. احکام المواریث فی الشریعه الاسلامیه،تالیف دکتورعمرعبدالله،ص :۳۳۱،دارالمعارف،څلورم چاپ،ط۱۹۶۶
11. دا د اردنی باحث سلیمان اشقر تعریف دی،رآفت محمود عبدالرحمن نقل کړی،ص:۸، دبحث عنوان دی:الوصیه الواجبه
12. احکام المواریث فی الشریعه الاسلامیه، تالیف دکتورعیسوی احمدعیسوی،ص:۲۶۳،په مصرکی د دارالتالیف مطبعه،شپږم چاپ،۱۹۶۶ دعدلیې وزارت، رسمی جریده، دریم ټوک، ص ۷۰۴.
13. محلی،دابن حزم تالیف، ۳۴۹/۸،جامع البیان فی تاویل القران، دمحمدبن جریرطبری تالیف،۳۸۵/۳
14. الفصول فی الاصول،دابوبکرجصاص حنفی تالیف، ۲۷۷/۲.فتح القدیر،دکمال ابن همام تالیف، ۴۱۴/۱۰
15. الموافقات، دشاطبی تالیف .۴۸/۵ .روضه الناظر،دابن قدامه تالیف.۲۳۲/۱
16. مبسوط دسرخسی تالیف، ۱۴۲/۲۷،دارالمعرفه، بیروت .الذخیره،دقرافی تالیف :۱/۷،دارالمغرب الاسلامی،بیروط.مغنی المحتاج، دخطیب شربینی تالیف :۶۶/۴ دارالکتب العلمیه، لمړی چاپ.المغنی، دابن قدامه تالیف، ۱۳۷/۶.احکام القران، دجصاص تالیف،۹۰/۲
17. مبسوط دسرخسی تالیف، ۱۴۲/۲۷،دارالمعرفه، بیروت .
18. الذخیره،دقرافی تالیف :۱/۷،دارالمغرب الاسلامی،بیروط
19. مغنی المحتاج، دخطیب شربینی تالیف :۶۶/۴ دارالکتب العلمیه، لمړی چاپ.
20. المغنی، دابن قدامه تالیف، ۱۳۷/۶.
21. المحلی بالاثار،دابن حزم تالیف،۳۴۹/۸ دارالفکرالعربی،بیروت. جامع البیان فی تاویل القران، دمحمدبن جریرطبری تالیف،۸۴۳/۳،۳۸۵/۳، ۳۸۸.الاحکام فی اصول الاحکام، دابن حزم تالیف،۱۱۳/۴. دقرطبی تفسیر،۲۶۲/۲.
22. محلی،دابن حزم تالیف، ۳۵۳/۸.
23. تفسیرطبری،۱۲۳/۳.تفسیر الرازی، ۲۳۱/۵، ۲۳۵.تفسیر جصاص، ۲۰۳/۱. تفسیر سمرقندی،۱۲۰/۱.
24. تفسیربغوی،۵۷۲/۱.،دار احیاء التراث العربی،بیروت،لمړی چاپ،۱۴۲۰هق. تفسیرطبری، ۷،۸/۸.
25. بخاری په صحیح کی روایت کړی، دحدیث شماره،(۲۷۳۸)
26. محلی،دابن حزم تالیف، ۳۴۹/۸ .سبل السلام دصنعانی تلیف،۱۵۱/۲
27. تفسیر قرطبی، ۴۸/۵. احکام القران دابن عربی تالیف،۴۲۸/۱. تفسیربغوی،۵۷۳/۱.
28. تفسیر قرطبی، ۴۸/۵،لباب التاویل فی معانی التنزیل،دعلاء الدین الخازن تالیف، ۱۰۹/۱. الذخیره دقرافی تالیف،۶/۷.
29. دعدلیې وزارت، رسمی جریده، دریم ټوک، ص ۷۰۴.
30. الوصیة الواجبة في القانون امصري،دراسة تآصلیة تطبیقیه نقدیة، د/عادل عبدالرحمن احمد محمد.ص۳۸.
31. المحلي لابن حزم الظاهري ۳۵۳/۸